

Jöjjetek

1960. július-augusztus.
13. évfolyam, 4. szám.

Szűk Esztendők

Ez év elején jelent meg a washingtoni Occidental Press kiadásában **GOMBOS GYULA** fenti cím alatt írt könyve a Magyar Református Egyház 1945 utáni történetéről. Ez a munka elsősorban nem történeti mű, nincs tele adattal és dátumokkal; inkább elemző, elmélyedő írás, s így több mint egy historiai tanulmány. Sodrása hevesebb mint a legizgalmasabb regényé: döbbenetes erővel festi meg a mai Magyarországon küzdő egyház földi életének drámáját. Az emigrációs kiadványokban — sajnos — ritka szép és izos magyar nyelven van írva, így az olvasó nem is tudja letenni addig, míg be nem fejezte. Bárcsak lehetséges lenne ezt a dokumentum jellegű írást a nyugati keresztyének asztalára is odatenni francia vagy angol nyelven!

A könyv főalakja — a történeti tényekhez hűen — **Bereczky Albert** dunamelléki püspök, akinek szerepe a második világháború végétől kezdve döntő az események alakulásában. Gombos őszinte megértéssel, a közvetlen ismeretségre támaszkodó pszichológiai analízis szemszögéből nézi a püspök egész személyiségét, tetteit, „új” teológiáját, önmaga által hitt profétizmusát s kicsinyes opportunizmusát, de mindez nem akadályozza meg abban, hogy objektíven le ne mérje a magyar kálvinista hit és történeti mult mérlegén e gyenge embert és bűnös szerepét, s nem tartja vissza semmi hamis kegyesség attól, hogy kritikáját bátran megmondja.

Egész szerepének nyitját foglalja össze, midőn azt írja, hogy Bereczky „kiköltözött a magyar szenvedések közül” és bezárkózott egy rögeszmébe. „E rögeszme lényege valami bizonyosság volt: bizonyosság a jövődőről. Bereczky negyvennyolc körül kezdte magával elhithetni, hogy a Gondviselés beavatottja, mégpedig világtörténelmi méretekben: kulcsa van a jövődönhöz, ismeri Isten terveit az emberi történet következő felvonására. A látnokságnak ebből a ferde tornyából kitekintve, a szétzúzott arcú magyarság s a belőle felszálló minden jel, eszmélkedés, vád és igény csak hazajáró lelkek voltak Bereczkynek: sehogysém illettek bele előregyártott jövődjébe. Ez önmagában tragikus, de még tragikusabb teszi, hogy e jövőlátó bizonyosság előképével, póriasabb változatban, majdnem minden magyar találkozott a háború után (...). Bereczky úgy hitte, hogy bizonyosságával a régi proféták kései utóda, — pedig csak az orosz katonák szabadalmazott látnokságával került rokonságba.” (11-12 o.) Evvel a profétai öntudattal lett Bereczky a háború utáni, egyházon belüli ellenzéknek a vezére, mely a konzervatívokkal szemben 1946 nyarán határozta el döntő lépésmagát: Nyíregyházán megalakította a Sza-

bad Tanácsot. Gombos alaposan és helytállóan írja le ennek az ellenzéknek a sokrétűségét, az ébredési mozgalom exodust kereső híveitől egy mély emberi sérelem, a náci zsidóüldözés által fűtött egyháztagokig, s a közönséges törtetőkig, akik — valamilyen okból — de mind elfogadták Bereczky vezetését s mögötte csoportosultak.

Profétai öntudata, éppen a nyíregyházi események kapcsán odáig vitte, hogy már ekkor kijelentette: mindarra amit tett, közvetlenül Isten hatalmazta fel, az Ő parancsából cselekszik. „Ha volt valami amivel a történelem során az ember csúnyán visszaélt” — írja Gombos — „az éppen az Isten volt, mint jogforrás. Reá hivatkozva népeket tizedeltek meg, templomokat égettek porrá és ártatlanokat gyötörték halálra. Mi magyarok négyszáz éven át nyögtük az idegen királyokat, akik a maguk külön tana szerint Isten nevében uralkodtak. És olykor akasztottak. Aligha lehet állítani, hogy Istennek mindebben kedve tellett. Ha ilyen dolgokban elképzelhető bizonyosság, úgy tűnik, még mindig biztonságosabb — és mindenképp meggyőzőbb — ha az isteni igazolás a vérpadra lépni segít és nem másokat oda küldeni.” (25 o.) S ez szóról-szóra igaz. Midőn az Államvédelmi Hatóság ezerszámra vitte el a vérpadra az ártatlanokat szerettek fajgató zokogásától kísérve, akkor Bereczky Albert a szocializmus kipítéséről mint Isten iránti engedelmességről prédikált, — tehát ő maga is azok között volt, akik a szerencsétleneket halálba küldték. Midőn a nyomor egyre nőtt, s az emberek elemi életszükségleteiket sem tudták már előteremteni, síró gyermekszájak hangja előtt süket fülekkel a Magyar Református Egyház vezető püspöke az öt éves terv, a mezőgazdasági kollektivizálás, egy a teljes nemzetgazdaságot szétromboló gazdaságpolitika megvalósítására hívta fel híveit, — s maga, a rendszer hatalmasaival egy tálból cseresznyézve, kilencven ezer forintos gépkocsiból nézte az utcán rohanó, vagy a 6-os villamoson átkozódó tömeget, nagyúri kényelemből és nagyúri kézlegyintéssel hessegette el a feléje szálló sóhajokat. — Szubjektíve, természetes, mindegyre lehet magyarázatot találni; Irai kedélye, szentimentalizmusa megkomorodott, elnehezült a háború végén, egy valóban sok bűnt elkövető rendszer összeomlásával. Bereczky mindebben az Isten külön nekünk címzett büntetését látta; hirdetni kezdte, hogy a mult bűneiért sújt az Isten. „Új, ótestamentumi lobogása mögött a személyes rossz lelkiismeret gyöttrése éppúgy ott volt, mint a felismert helyzet friss döbbenete. Ez a megrendültség lassan uralma alá hajtotta az egész embert és gondolkodását. Lassan minden mögül Isten haragvó

tekintete nézett ránk és egyre több dologban, kicsiben és nagyban egyaránt, „az idők jelét” és Isten sújtó kezét vélte látni, mely fölöttünk „még felemelve van”. De ha kilépünk Bereczky lelkiállapotából, — teszi hozzá Gombos — „a felöltött szerepnek kétségkívül volt egy szépséghibája: olyan ember dörög itt a mult bűne fölött, aki míg az élő valóság volt és nem romhalmaz, édeskeveset tett a megváltoztatásáért.” (26 o.)

Behatóan foglalkozik Gombos művében Bereczky úgynevezett „új teológiájával” és annak gyökereivel. E „teológia” még rendszeresen összefoglalva nincs, prédikációk, cikkek, előadások, püspöki körlevelek, konventi felszólalások szemléltetik fokozatos kibontakozását. Ezeknek jórésze megjelent a „Keskényi Út” című kötetben, mely az új tan legfőbb forrása. — Az új teológia kiinduló pontja: Isten ítélete; Isten megítélte a magyar világot multbeli bűneiért és beteg társadalmáért. Nem véletlen, hogy idáig jutottunk, ezért mindent innen, a mélypontról, 1944-en át kell nézni. „Aki nem innen néz, nem lát. S ez a vakság nem mentség, hanem bűn, sőt bűn és bűnhődés egyszerre. Mert aki nem innen néz, az nemcsak a bűnbánattal marad adós, hanem a hálaadással is, amivel különösképp tartozunk a felszabadulás nagy tényéért” ebben foglalja össze Gombos Bereczky teológiájának gondolati vázát (64. o.) Elemzésében rámutat aztán a teológia kettősségére: „Itt lehet legjobban megfigyelni az új tan emberi geneziséjét és itt lehet leginkább tettenérni azt a finom technikát, mely hol akarva, hol akaratlanul illeszti össze az igazat a hamissal. Mert a fenti kis okfejtés voltaképpen két különálló gondolatmenetből áll, amelyeket csak önkénnyel lehet egymásba illeszteni. Az egyikben „bűn”, „bűnhődés”, „bűnbánat” komor lépcsőzetén át Bereczky emberi megrendültsége száll föl és keres magyarázatot magának, — ez őszinte, emberi és hiteles. A másikban a „hálaadás” és a „felszabadulás nagy ténye” toldalékával már csak egy rossz retorika próbálkozik, nem belső élményből fakad, hanem külső követelményeknek akar megfelelni, — ez hamis, mesterkelt és erőltetett.” (65. o.)

Bereczky érvelésében a hangsúly általában nem az egyéni, hanem a közösségi van, az egyházon, a társadalmon és a népen. Gombos szerint „ez meglehetősen eltér, különösen a bűn és bűnhődés viszonylatában, a klasszikus keresztyén tanítástól, s bizonyos értelemben keresztyénség előtti szemléletre vall.” (65. o.) Ebben Gombosnak nincs teljesen igaza: Bereczky ebben is, mintahogy a profétai szolgálattal kapcsolatban, vagy teológiájának más pontjainál, az Ótestamentumhoz nyúl vissza, mely hitünknek és életünknek éppúgy zsinórmértéke mint az Újtestamentum. Midőn a népet, társadalmat, egyházat személyiségként kezeli, akkor

az ószövetségi próféták, vagy a legtisztább magyar kálvinista hagyomány, a kuruckori prédikátorok szemléletét teszi a magáévá. A haj csak az, hogy e nemesítővezetű és igaz keresztyén szemléletet, a „régitömlőt” savanyú új borral tölti meg, a prófétai szóként, egy valóságos és konkrét helyzetben — hic et nunc — hirdettetett üzenet nem Ige, hanem egy politikai ideológia kegyes formába öltöztetett változata. — Jellemző momentuma az otthoni egyházi helyzetnek, hogy 1952-53-ban a hivatalos egyházi hatóság nem engedélyezte fiatal teológusok számára a prófétai szolgálat témaként választását evangélikációs hetek folyamán, mert a vezetők szempontjából, csak az ezen a csatornán keresztül elmondott szerintük „igaz”, valójában pedig hamis prófécia hirdetése volt a cél, — s erről nem voltak bizonyosak.

Bereczky „különös apokalipszisének” témája először csak a magyar nép, később azonban felöleli az egész emberi történelmet. Az egymásra következő korok a teremtés óta törvényszerűen szolgálják a fejlődést, mely előre determinált. Nekünk a jövő útját kell keresnünk, az üdvtörténet és a világtörténet mélyebb összefüggéseit. A valóságos Isten szavának a valóságos emberhez, tehát az itt és most élő emberhez kell szólnia, mert ha ilyen nincs, akkor az nem Ige, hanem emberi szó. Bereczky az Igéből azt látta meg, hogy „az Isten által formált történelemben most megítéltetett és felszámolás alá került egy egész társadalmi, politikai és gazdasági, egyszóval emberi együttélési rendszer s helyébe forradalmi erővel tör fel egy új. Éppen ezért az emberi együttélés igazságosabb rendezése Istentől nekünk feladott nagy lecke. De szerencsére nem kell sokat tépelődnünk e fogas probléma fölött, mert Isten jó hozzánk s máris közölte velünk a megoldást. S ez, Bereczky útján de Isten parancsából: a szocializmus.” (66-67. o.) — Ez a parancs nemcsak a kornak, nemcsak a nemzedékünknek szól, hanem az egyháznak is, mely századokon át a világi hatalmat, az elnyomást, a gazdasági kizsákmányolást szolgálta. A múlt egyházának kritikájában a legbőkezűbb Bereczky, s itt van igazán csak elemében. Megálapításai nem járnak messze az igazságtól, de van egy szépséghibájuk: „nem harminc évvel ezelőtt, az árral szemben, hanem ma, az árral együtt úszva hangzottak el. A hatalom tetszése kíséri kimondásukat, mint ahogy az kísérte harminc évvel ezelőtt elhallgatásukat is.” (67-68. o.)

Bereczky meg volt győződve, hogy a vasfüggöny mögötti egyházak már megértettek valamit Isten konkrét parancsából, az Ó akaratából, a nyugatiak viszont nem. Szerinte az a prófétai szolgálat, mellyel az egyház egy gyökeresen átalakuló új világban a helyét mint egyház betölti, s a konkrét feladatokban engedelmesen cselekszik, ezzel már az egész keresztyénség jövőjére és szolgálatára mutat utat. Ha az emberi együttélés igazságosabb rendezése Istentől feladott nagy lecke, akkor nem lehet kétséges, mondja ki Bereczky, hogy a megoldás útja nem ott van, ahol semmilyen megoldást nem tudnak ajánlani, hanem ott, ahol pozitív megoldást ajánlanak és tényleges eredményeket mutatnak föl. Az egyház a számára adott két ezer éven át nem tudta megoldani az emberi együttélés problémáját, tehát, ha nem akar még jobban az elkésés bűnébe esni, csak egyet tehet: siethet a világban a világ javáért való szolgálatának olyan új betöltésére, amit a kibontakozó új szocialista rend kínál neki, — ma ez a valóságos Isten valóságos egyházának valóságos szolgálata a valóságos világban.” (70 p.) Ez a szocializmus Bereczky számára nem egy eszme, hanem egy konkrét politikai rendszer, a moszkvai szovjet kommunizmus Keleteurópa népeit elnyomó súlyos igája.

A keresztyén embernek politikai kérdésekben hitbeli döntésre kell jutni, — zárul le az „új” teológia gondolatfuttatása, — s Bereczky,

állítólagos Istentől kapott felhatalmazása alapján, döntött is az elmúlt évek minden politikai kérdésében a kommunista propaganda legrosszabb szövegei mellett, a hidegháború, a gyarmatosítás, a német újrafelfegyverzés ellen, a népi Kina elismerése mellett stb. „Mi a hit döntésével mondjuk, írja, hogy a forradalmi úton előretörő szocializmusban az Isten igazságos, irgalmas és folyamatos ítélője ment és megy végbe. Ezek a döntések (értvén a maga állásfoglalásait — jegyzi meg Gombos) az egyház döntései voltak. És az egyház döntéseit nem az események igazolják vagy nem igazolják, hanem az Isten maga.” (72. o.)

A „keskeny út” teológiájának gyökereit kutatva Gombos Gyula igen találóan elemzi Bereczky gondolkodásában az ótestamentumi képek és hangulat, valamint a marxizmus hatásának összefüggéseit. Ez a könyv egyik legjobb része, mely sok új gondolatot indít el az emberben, így érdemes arra, hogy sok időzettel részletesebben ismertessem. — Az ótestamentumi zsidó nép vallásos gondolkodásában a történelem sűrített dráma volt, s „Izrael és a pogányok között az ellentét feloldhatatlan, illetve feloldását a zsidó hit csak egyféléképpen tudta elképzelni: Isten ítélője összetöri a pogány világot és az eljövendő Messiás helyreállítja a zsidók királyságát, mostmár nemcsak a zsidó törzsek, hanem az egész világ fölött, — s ez maga a történelem célja, értelme és beteljesülése.” (73. o.) Marxban ez az ótestamentumi történelem-formula új erővel tört a felszínre, s történelemszemlélete sem más, mint tudományos mezbe öltöztetett mítosz. „Valóban, a marxi képlet ugyanaz, mint az ótestamentumi, csak a főszereplők cserélődnek ki. A választott nép helyébe a proletáriátus lép, a pogányok szerepét a *bourgeois* veszi át, s Jehovát fölváltja a mindent igazgató gazdasági törvény. De a dráma mechanizmusa nem változik: a konfliktus feloldhatatlan, a *bourgeois*nak pusztulnia kell, a proletár megdicsőül, s az egész történelem azért van, hogy a gazdasági *Deus ex machina* kiforogja az elkerülhetetlen véget: a proletárdiktatúrát és utána a szegények földi menországát, ezt a különös, Isten nélküli istenorozást. E központi rögeszme nélkül — folytatja szerzőnk — „Marx hatása nem lett volna nagyobb, mint az öt megelőző angol közgazdászoké vagy az első francia szocialistáké. De az ősi formulából szívató mákony, szenvedély és fanatizmus tette lehetővé, hogy a kommunista mozgalom, lélektani értelemben, vallásos jeleget és ezzel felelmetes dinamizmust kapott.” (74-75. o.) — Bereczky, inkább öntudatlanul, egy részleges restaurációt hajtott végre szintézisében, melyben az ősi, ótestamentumi és a modern, marxi, egymást kiegészítő feleletnek hangzott: „Ha a marxi apokalipszis varázsfömléjében leváltjuk az egyik főszereplőt, s az arcnélküli gazdasági törvény helyébe visszaállítjuk a zordonarcú, büntető Istent: nagyjában készen kapjuk Bereczky teológiáját.” (75. o.) — Ahhoz, hogy Bereczky egy ilyen szintézishez jusson el, vissza kellett egyrészt térnie egy mélyebb hagyományhoz, a magyar kálvinizmusnak az Ószövetséghez való ragaszkodásához, a néplélekbe beivódott zsoltárokhoz és a prédikátorok prófétai magatartásához, másrészt azonban a marxi gondolatvilág egyszerű és tetszetős tállalása új felismerés erejével kellett, hogy hasson rá. Ez pedig csak úgy volt lehetséges, hogy előzőleg nem sok tudományos ismeretet szedett össze, a teológiát sem művelte soha tudományos fokon, történeti érdeklődése, társadalomtudományi tájékozottsága pedig éppen semmisen volt.

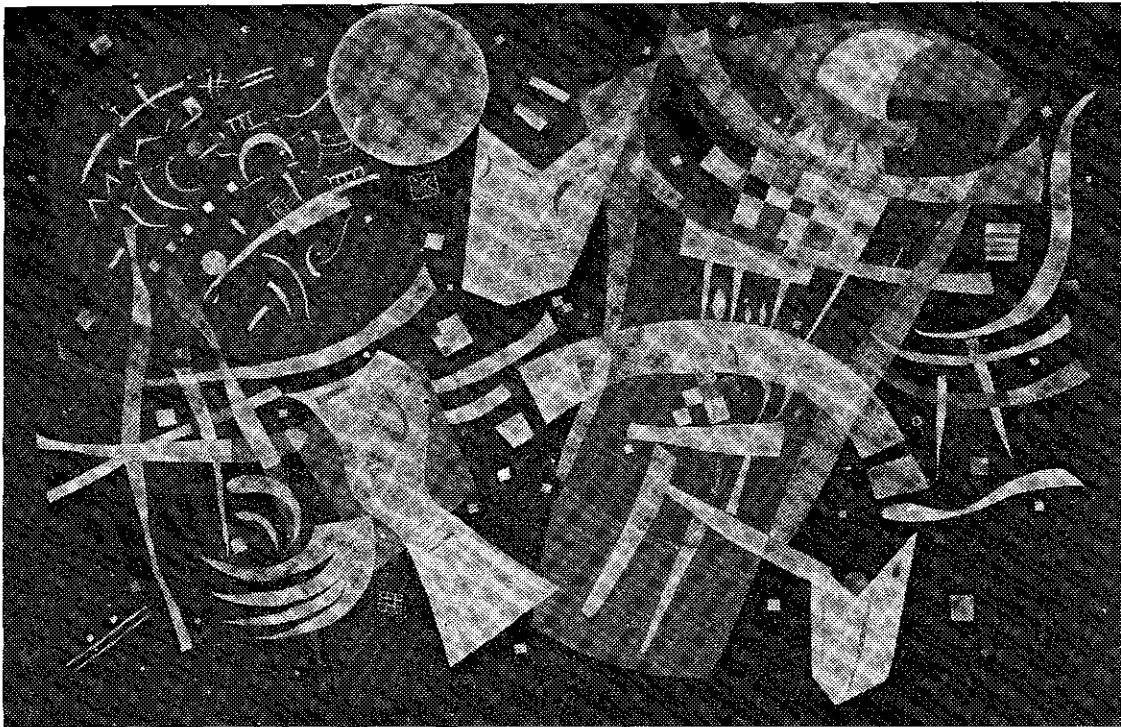
Bereczky alakja mellett Gombos hosszabban foglalkozik Péter János és Kádár Imre pályafutásával is, mint akiknek szerepe döntő volt az egyházi élet alakulására, s röviden ír Kiss Rolandról, Erdei Ferencről s az egyházvezető klikk egy-két másik tagjáról. E korlátolt terje-

delmű ismertetésben nincs értelme hosszabban kitérni rájuk, nemcsak azért, mert a Jézus Krisztus magyar református anyaszentegyházába beépített hasonló politikai ágensekre és opportunistákra kár időt és papírt vesztegetni, hanem azért is, mert az egyház vergődése és tragikus sorsa elsősorban Bereczky Albert szerepén és új teológiáján keresztül lesz a legmegdöbbentőbb módon kézzelfoghatóvá. Politikai elemeket minden korban igyekeztek bevinni az egyházba, ha nem is sikerült olyan jól az egyházi vezetés belülről való kézbevétele mint a kommunista rezsimnek a magyarországi protestáns egyházakban; a mi egyházunk utolsó 15 esztendejében a tragikum azonban az, hogy hívő emberek, becsületes emberek, a Bereczky által vezetett ellenzék nagy része, olyan politikai rövidlátásról, kulturálatlanságról, az emberi élet realitásainak s keresztyén szolgálatuknak olyan mérvű félreírásáról tettek tanuságot, amilyenre még nem volt példa egyházunk történetében.

Sokkal érdemesebb még egy pillantást vetni arra a képre, melyet a „Szűk esztendő” sorain keresztül a *közegegyházi* állapotokról kapunk. Gombos megrajzolja az események menetét az 1956-os forradalommal és az 1957-es évi reakcióval bezárólag, és különös súlyt fektet a pszichológiai és emberi háttér meglevenítésére. Kitűnően sikerül neki a politikai ideológia, a politikai módszerek s maga a politikai hatalom egyházba való „átültetését” magyarázni és leírni, — egy kissé adós marad azonban a hivatalos felszín alatt folyó valódi gyülekezeti és egyházi élet lefestésével; a hit megerősödésének, a zsoltároktól zúgó templomoknak, a hívek és gyülekezetek ellenálló erejének biztató, élénk színe nem eléggé emelkedik ki a megrajzolt tragikus, sötét képből. Kétségtelen, ehhez nehéz anyagot találni nyomtatványokban, cikkekben, tanulmányokban; ez a mélyen a felszín alatti élő valóságos keresztyén egyházi élet majd egy jóval később létrejövő munka tárgya lehet csak, személyes élményekre és vallomásokra épülve.

Az egyházon belüli politikai hatalomátvitelenek analizését adja Gombos abban a fejezetben, mely az egyház háborúutáni lehetőségeiről s az Egyházügyi Hivatal szerepéről szól. Nyilvánvaló, hogy az egyháznak 1948 után három választása volt: a teljes szembenállás, a befeléforduló élet, egyfajta modern gettó, vagy az államhatalom teljes kiszolgálása. Az első mellett szölt, hogy „a történelem során még soha nem fordult elő, hogy a Magyar Református Egyház ne a magyar néppel azonosítsa magát szemben az idegen hódítókkal; a mi kulturánkban az egyéni szabadságigény részben a keresztyén tanításból ered, így az egyház, ha nem akarja feladni elvi alapjait, nem térhet ki védelmezése elől; a bolsevizmus olyan radikálisan vallásellenes rendszer, amilyenre még nem volt példa a keresztyénség történetében: az egyház tehát, mely uralmát fenntartás nélkül elfogadja, hosszú távon a maga felszámolását vette tudomásul; a bolsevizmus azonban nemcsak uralmi rendszer, hanem a szó magatartás értelmében vallás is; nem elégzik meg alattvalói külső engedelmisségével és bizonyos szolgálatával, hanem igényt tart teljes emberi mivoltukra, — így a keresztyénség és a bolsevizmus, ugyanabban a társadalomban, végsőfokon, egymást kizáró igények.” (38. o.) Ez a magatartás, az elődeinkhez hű magatartás, azonban mártíromságot követelt volna, s ezt az egyház vezetőitől megkövetelni nem lehet, csak saját maguk szánhatták volna el rá magukat. A második lehetőség súlyos öncsonkítással járt volna, az egyháznak tudomásul kellett volna vennie, hogy „a hatalom kitzasztotta a társadalomból s nincs többé bejárása a világba; többé nem tanít, nem nevel, nem istápol, nem teljesíti prófétai küldetését, mindenütt kitér a hatalom elől, de nem

(folytatás a 6. oldalon)

Wassily Kandinsky (1866-1944): *Komposition X*, 1939.
(Az amszterdami Stedelijk Museum „Három életkor” kiállításáról.)

„Három életkor”

Az amszterdami Stedelijk Museum a fenti címen június 30-tól szeptember 19-ig kiállítást rendez az utolsó száz esztendő tíz nagy mestérének, Monetnak, Van Goghnak, Kandinsky-nak, Noldénak, Bonnardnak, Matissenak, Mondriaannak, Maljevicznak, Kleenek és Rodinnak a műveiből. A rendezők abból a meggyőződésből indulnak ki, hogy a nagy festők műveiben nemcsak művészeti kritériumok alapján kell periódusokat megkülönböztetni, hanem különbséget kell tenni az életkor alapján is: ugyanaz a festő másként fest fiatal mint öreg korában, a fiatal festő másként fest mint az öreg festő. 1888-ban a 35 éves Van Gogh már búcsút mondott az impresszionizmusnak, a 48 éves Monet pedig éppen az impresszionizmus gazdagításán, elmélyítésén dolgozott!

A rendezők három korszakot különböztetnek meg egy-egy festő életében. Az első korszak egyrészt a keresés és utánpótlás, másrészt a titánizmus korszaka. A második korszakra az erő, a nagy küzdelmek árán megszerzett szabályok kikristályosodása jellemző. A harmadik korszak, egy hosszú élet tapasztalatainak és bölcsességének gyümölcse, már látomászerű.

A kiállítás berendezését csak dicséret illetheti. A látogató egyszerre áttekintheti egy-egy festő három periódusát három párhuzamosan

felállított falon. Nem kell keresnie, előre-hátrafordulnia. Ha megfordul, pl. a terem végére érve, a spanyolfalak hátsó oldalán egy másik festő három korszakát látja.

Lehet vitatkozni azonban a kiállítás elvéről; miért három korszak? mit értünk egy-egy koron? mettől-meddig terjed? melyik kép a legjellemzőbb egy-egy korra? stb. Általános következtetéseket sem igen lehet levonni a kiállításból. Az első kor általában még nem jellemző a festő művészetére. A második és harmadik periódus között érezzük a különbséget, de ez a különbség nem egyértelmű a különböző festőknél: Monet vagy Nolde öregkori képeinek ereje és dinamizmusa felülszárnyalja korábbi alkotásait, Bonnard vagy Kandinsky utolsó periódusa viszont már túl kiforrott, dekoratív, kevésbé dinamikus mint az előző. (Az ezen az oldalon látható Kandinsky-kép öregkori alkotás).

Vitatkozni tehát lehet, és a kiállításnak mégis — és éppen ezért is! — örülünk. Mert sok szép és együtt ritkán látott képben gyönyörködhetik a látogató és mert a kiállítási elv összehasonlításra, többszöri nézésre, és ezáltal elmélyült műélvezetre késztet.

Kászonyi Sándor

EINDHOVEN *modern kincsei*

A legtöbb európai ország szellemi élete nagobbrészt a fővárosban játszódik le. Mi maradna például a magyar, az osztrák, vagy a francia kulturális élet pezsgéséből Budapest, Bécs illetve Párizs nélkül? A társadalmi élet és a technika mai törvényei ezt a központositást tovább fejlesztik és siettetik, miközben a kormányok kétségbeesetten és sikertelenül próbálják kiparancsolni vidékre és kisvárosokba a művészeket.

Érdekes kivétel ebből a szempontból Hollandia; mindent elnyomó szellemi központja nincsen, még Amszterdam sem az, és a holland

kultúra jónéhány sajátosságát az ország még ma is hagyományosan decentralizált jellegével magyarázhatjuk. Nem véletlen, hogy Hollandia egyik legjobb színjátszó társulata Arnheimben székel; és nem véletlen az sem, hogy a modern művészet egyik legszebb hollandiai múzeuma az eindhoveni Van Abbe múzeum.

Eindhoven modern város; néhány évtizeddel ezelőtt még falu volt, hatalmas fellendülését Philips gyárkomplexumainak köszönheti. Lakóinak száma ma már meghaladja a százezret és a város gigantikusan nő tovább: három

éve nyílt meg Eindhovenben a második holland múzeumem. Talán természetes is mindezek után, hogy éppen ez a dinamikus és az évszázados holland hagyományoktól aránylag független város néhány év alatt szép modern múzeumot teremtett magának.

A Van Abbe múzeum több szempontból tekinthető modern múzeumnak. Nemcsak azért, mert modern anyagot gyűjt: a gyűjtés elve is modern. A régi jó időben a nagy múzeumok arra törekedtek, hogy minél több értékes műtárgyat szerezzenek be. De a nagy vándorlások és az óriási lehetőségek kora a műkereskedés és a múzeumalapítás területén is megszűnt; a nemzetközi piacon egyre ritkábban árvereznek már világhírű remekműveket. Ugyanakkor a klasszikus remekművek ára olyan magas, hogy egy-egy múzeum ma már képtelen egyszerre száz irányba fejleszteni gyűjteményét; be kell érnie kevesebbel.

A Van Abbe múzeum bölcs elveket követett és tudatosan a modern művészet néhány fő irányzatának bemutatására szorítkozik. De még ezeken az irányzatokon belül is a minőség, és nem a mennyiség a döntő; a különböző mozánatokat néhány rendkívül erős és jellemző festmény és szobor képviseli. Ez az alapelv ad egységet a múzeumnak; a látogatót nem elkápráztató tűzijáték fogadja, hanem ügyesen kiépített összhang a különböző modern irányzatok között, — érzi, látja a gondos, hiteles válogatást, a biztos és egyéni ízlést.

A múzeum „legrégebbi” anyaga az első világháború előtti párizsi művészet fantasztikus fellobogását tükrözi: Chagall, Picasso, Braque képei. Innen egyrészt Léger felé vezet az út, akinek itt láttam egyik legfeszültebb, legszigorúbb alkotását (L'accordéon, 1926), másrészt Delaunay dinamikus formavilágán át (L'équipe de Cardiff, 1913; a múzeum egyik legszebb képe!) már a modern német festészet felé. Beckmann egyik legjellegzetesebb és leg sikerültebb munkája (Winter, 1930) az eindhoveni múzeum tulajdona; a német expresszionizmus mellett a kevésbé metafizikus és megkínzott, darabos, de színes flamand expresszionizmust Permeke és De Smet művei képviselik.

A magyar látogató számára különösen lenyűgöző élmény a modern holland festészettel való megismerkedés. A legtöbben közülünk úgy gondolják, hogy Van Goghhal végetér a mai holland festők sora, egyesek talán még ismerik, Párizson keresztül, Mondriaan és Van Dongen nevét, tudnak Mondriaannak a kubizmusból kiinduló hallatlanul merész, de patétikus kudarcra ítélt absztrakt kísérleteiről. De a hollandok ennél jóval többet alkottak: bőven kivették részüket az expresszionizmusból, és itt elsősorban Herman Kruidenert névű érdemes megjegyeznünk, aki egészen egyéni hangot üt meg, s vaskos életbölcseletét színes költői humorral párosítja. A mai fiatal festőnemzedékből pedig különösen Appelt és Corneillet kell kiemelnünk. Appel festményei a leghevesebbek, amelyeket valaha is láttam; vadságuknak néha kissé program-íze van, gyakran azonban valóban ösztönös őszérzés szól belőlük, megrázó erővel. A régi harmóniák, a hagyományos szépség keresése távol áll Corneilletől is; ő azonban jobban megfegyvelmezi ecsetét, a tárgy és a tárgy kifejezése közé távolságot ékel, és ez a távolság különös módon egyfajta költőséget teremt.

A Van Abbe múzeumnak a gondos válogatás és az egységes felépítés folytán pedagógiai értéke is van: ezen az aránylag kis, de reprezentatív gyűjteményen keresztül könnyebb megtanulni és megérteni azt, hogy mi a modern művészet, mint hatalmas, szobokat termelő és egészséges embert fárasztó múzeumpalotákban. A művészet magyar barátainak, ha a menekült sors vagy a turista kedv Philips városába vezetői őket, ajánlom, ne kerüljék el a modern festészet ottani kincsestárát.

K. V. A.

ISTEN magyar népe

Hozzászólás a Jöjjetek körkérdéséhez:

Keresztyénség és magyarság ma

A hazától távol, idegen földön élni mindig fájdalmas, szomorú állapot. Mint minden időben, azonban úgy ma is, különösen alkalmas arra, hogy az ember — egyén és közösség — önvizsgálatot tartson. Az otthonmaradottak előnye, hogy továbbra is benne élnek a nemzeti élet vérkeringésében, a földnek, levegőnek, hegyeknek, nyelvnek, kultúrának s emberi megnyilvánulásoknak abban a légkörében, mely számunkra Magyarország, a haza. Az eltávozottak, a „diasporában” élők ezt lassan-lassan az idő múlásával, de az otthonnal való mély belső egységükkel ellentétes arányban, elvesztik. Ugyanakkor hallatlan lehetőségként tárul fel számukra az idegen világgal való visszavonhatatlan szembesítés sok alkalma, amikor akarva-akaratlan tudatosodik bennük, ami őszinte, igaz magyarságukat jelenti, megszabadulva minden képzelt vagy hamis büszkeségtől és alacsonyabbrendűségi érzéstől, — s a lélek mélyébe vezető belső vívódások útján tovább haladva, a nyomorúság, megnemértettség és elveszettség kétségbeesésében egyre inkább, egyre tisztább és valóságos ragaszkodással kapaszkodnak Isten kinyújtott kezébe, vagy — elvesztik azt a hitüket, mely sohasem volt igazi, s csak az előző generációktól átvett, megszokott társadalmi formában a vallásosságban jelentkezett.

Ezért jogosult és szükséges a Jöjjetek kérdésfelvetése; feladatunk, nemcsak saját magunkkal, hanem a magyarsággal, mint közösséggel, népünkkel szemben is, itt kint, a ránkzúduló idegen hatások tüzeiben új fényvel világítani rá arra a misztikus, de mégis öntudatosan vallott egységre, melyben összekovácsolódott nemzedékek hosszú Isten és nemzet iránti hűsége. E felmérés kettős veszéllyel jár. Egyrészt könnyen elméleti, dogmatikus vizsgálattá válhat az egész, „keresztyénség objektív helyzetének lemérésére” „szétágazó tudományos kutatás” révén, mai — s már különben is idejétmúlt — tudományos nézőpontok helytelen alkalmazásával, elfelejtve azt, hogy a keresztyénség lényege nem az egyháznak, mint intézménynek élete, hanem az Isten megváltó tette és az embernek válaszként adott hite, vagyis az emberi értelem és logika körén kivüleső tény. — Másrészt, sok őszinte, hitben élő ember az isteni Kijelentésben földi kérdésekre, egy üldözött nemzet tragikus sorsának létproblémáira keres választ, — konkrét, tényszerű megoldásokat, — s ezt nem találván, arra a hamis következtetésre jut, hogy keresztyén embernek e földi problémákkal nem kell foglalkoznia, hiszen nem más az az élet, mint a felülről való várásában és elfogadásában elszálló röpke pillanat. Így kialakul benne egy hamis dualizmus, s nem tud sem a többieknek segítő, igaz keresztyén lenni, sem népének hű fia.

Az evangéliumok, prófétai írások és apostoli levelek félreérthetetlenül tárják elénk az Isten üzenetét: az ember Isten képére, az Ő dicsőségének saját személyén és életén keresztül, de a közösségben való szolgálatára teremtett. Az ember élete csak a körülötte élő többi emberekkel való együttélésben teljesedik ki, válik gazdagabbá. Azok az elsődleges emberi közösségek, melyek életünk reális keretét jelentik, a család és a nép, vagy ez utóbbinak teljesebb formája, a nemzet. A szeretet parancsának gyakorlása mindenekelőtt ezek körén belül valósul meg, a szülőnek, a testvérnek, a gyermekeknek, a távolabbi rokonoknak, a szomszédok-

nak, s az egyénnel közös nyelvet beszélő, együtt örülő és szenvedő közösségnek a szolgálatában. Ez nem jelenti a „szeresd felebarátodat, mint magadat” parancsolatának leszűkítését, nem jelenti azt, hogy a más népből valót, az idegent nem kell szeretni. A menekült, az üldözött befogadása éppen ezért kötelesség, hiszen elutasítása egyéni és nemzeti öntésből fakadhat csak. De ugyanakkor be kell látnunk, hogy mai keresztyénségünk válságának egyik jellegzetessége, hogy mindig hajlandók vagyunk a távoliakat szeretni, de nem tudjuk a körülöttünk élőket szolgálni. Világmegeváltó elméletek elszublimált „szeretetének” hirdetői sohasem valódi keresztyének, sokszor pedig az őszinte emberszeretetből fakadó mozgalmak hívei is, mint a pacifizmus, a közelítő felebarátjuk elleni szeretetlenségüket kompenzálják a távolító, sohanemlátott embertársuk iránti odaadásukkal. A közösségre teremtett embernek tehát Istenbe vetett hitéből fakadó kötelessége családjának és népének, más vetületben pedig az egész emberi társadalomnak szolgálatára.

Ha pedig az emberi közösségek szolgálatára, melyekbe beleépítettünk, keresztyén hitünknek és életünknek szerves részét alkotó elkötelezettség, akkor ennek betöltése a mi elsőrendű felelősségeink közé tartozik. E felelőség különösen súlyos azért, mert a Szentírás az emberi élet közösségi problémáiban csak néhány ritka esetben ad konkrét eligazítást. Az Ige az ember életét alapvetően meghatározó viszonylatról beszél: Isten és ember viszonyáról. Ennek a viszonynak örökkévaló igazságait tárja elénk, a megváltó szeretet tényét és a felülről jövő isteni megszólítást közli velünk, — velünk, egyenként, teremtményekkel, akiket lázadásuk és engedetlenségük nyomorúságba, végső veszedelembe sodort. — Az Istenhez fordult, új teremtményen keresztül ment embernek aztán teljes szabadsága van arra, hogy hite szerinti felelősséggel döntsön a nemzeti és társadalmi élet kérdéseiben és szolgálja fohászkodások és állandó önvizsgálat között azt a közösséget, melyben él. Téved tehát az, aki gazdasági és társadalmi kérdésekben a Bibliához nyúl a mai helyzetre alkalmazott tanácsért, mert félreismeri a Kijelentés lényegét; de téved az is, aki konkrét útmutatás hiányában lemond a kor súlyos nehézségeinek megoldásában való részvételről, e megoldások kereséséről, s megfutamodása annak bizonyítéka, hogy nincs elég erős hite, mely bátorságot és tisztánlátást adna neki az állásfoglalásra, öntudatos döntésre, s ennek lelkiismeretes odaszánással való megvalósítására. A bibliai tanítás megszabja a nagy kereteket, eleve elítéli az olyan súlyos közösségi bűnöket, mint embernek ember által való kizsákmányolását, s ennek legsúlyosabb mai pusztító formáját, a totális politikai rendszerek leikélt öió uralmát. Ezeknek az új nagy Mammonoknak szolgálatára a valódi keresztyén hittel összeférhetetlen.

Mindebből következik az, hogy Jézus Krisztus magyar népből, magyar földön született követője számára nemzetének szolgálatára nemcsak lehetőség, hanem kötelesség. Kötelessége az övét szeretni, támogatni, védeni, szolgálni, s hazája mindenirányú fejlődését a neki adott lehetőségek mértékéhez képest elősegíteni. Ez a nemes értelemben értett patriotizmus, a közel élő felebarátok szolgálatára keresztyén életelv — addig, amíg e szolgálat, a mieink szeretete és védelme nem válik a mások gyűlöletévé, elfogult, igazságtalan és korlátolt önzéssé. A haza és a nép szeretetével érvelve nem lehet semmiféle sovínizmust igazolni, — de nem lehet az általános emberszeretet és mások erőszakos, mondvacsinált megértésének jel-szava alatt a hazát és népet odadobni.

Amint egy ember nem válhat az egész földet átfogó egyetemes keresztyénség tagjává anélkül, hogy ne tartozna egy egyházhoz vagy hívő közösséghez, — úgy nem lehet senki sem az emberiség, mint egész, egy láncszeme, ha nem él benne a család, a falu, a táj, a nép egyre szélesedő közösségeiben. E földi lét Isten által rendelt rendje, hogy az egyes a kisebb, de közvetlen közösségeken keresztül tagolódik bele a nagy, szinte már megfoghatatlanná váló egészbe. A színtelen deizmus vagy kultúrkeresztyénség, vagy a mély emberi kötelekeket elszakító és megtagadó kozmopolitizmus nemcsak az emberi élet reális tartalmát veszi el, hanem magával a teremtés rendjével fordul szembe.

Századok folyamán, rég letűnt nemzedékek életében és felfogásában, a keresztyénség és magyarság ilyen értelemben olvadt össze szervegesszé, hívő és szolgált, nemes ötvözetű patriotizmussá. Ma sincs újabb vagy jobb válasz a bennünk felvetődő, megváltott, vagy titkon gyöttrő kérdésre, mint amit a régiek adtak. Hívó Istenkeresés, s övéink, nemzetünk őszinte, bátor szeretete, mindkettő Jézus Krisztusban és az Ő keresztje által: ez az egyetlen út.

Nekünk és kortársainknak azonban kinzó szükségszerűséggel és késedelmet nem tűrően kell a Mindenható akarata alapján ezt a választ önmagunkban megtalálnunk és egyéni életünk valóságává tennünk. Döntő és korszakot jelző események jutottak osztályrészül számunkra: nemzeti létünk egyik legsúlyosabb tragédiájának, de ugyanakkor népünk legtisztább és legfelemelőbb értékeinek személyes átélése. Nyomorgattatva és üldözötve, a némaságban és a szétszórtságban, kétségbeesésben és elesettségben kell megtalálnunk önmagunkat, földi remények elmúlásával az Istenbe vetett hitet és reménységet, s mindezeket keresztül a bátorságot és egységet a nemzet önzetlen szolgálatában. E nehéz feladatban azokhoz kell fordulnunk, kiknek csontjai már rég elporladtak az otthoni halmok alatt, hasonló nemzeti szerencsétlenségeket látott, hitükben és magyarságukban fenyegetett őseinkhez, kiknek üzenete megsárgult lapokról szól ma már hozzánk. Elsősorban gondolok most a kuruckori prédikátorokra. Bennük teljes egységgé olvadt össze az Istenhez és a hazához való hűség. A Duna-Tisza háta vagy az erdélyi hegyek fölött elzúgó szavukban Isten ítéletét hirdették a bűnös nép felé. Alakjuk felmagaslott Thököly csapatai, Rákóczi talpasai vagy Bottyán lovasai előtt, s a megtépett, féltett zászlók alatt a megtérésre hívó szót hirdették. De ugyanakkor, amikor kicsi eldugott falvak templomainak szószékén, vagy a csatamezőn a bűneiben megkeményedett magyar Izraelnek megítéléséről beszéltek, mindig felragyogott népükért aggódó prédikációikon át a féltőnszerető és hűséges Istenbe vetett reménység, aki egyedül tudja csak a bűnös és elesett népet felemelni, és sorsát jobbra fordítani. S a lehajtott konok magyar fejek felett új fény ömlött el, a nekikeresedett szívekben új, bátor és elszánt akarat és új elhatározások születtek. A magyarság mai helyzetében a hívő keresztyén és az igazi hazafi nem vallhat más álláspontot, mint a prédikátorok régi patinájú, régi tömlőben levő, de ma is változatlan igazságát. A társadalmi, politikai és gazdasági rendet, a hatalmi és emberi viszonyokat teljesen átformáló változások szakadatlan sorozatában, egy új világ születése közben, s mégis örök és változatlan emberi adottságok között, Isten magyarságot, Urának akaratából, újra a legnehezebb utat járja. Két világháború áll mögötte, történelmének leghősiesebb forradalmát levették, fojtogató idegen elnyomás s egy kegyetlen politikai ideológia uralma alatt él. A kor minden nehézsége és vajdó problémája mint egy fókuszban, találkozik össze sorsában, s mi, fiai, révetegen állunk, kérdezve magunktól: hogyan lehetséges ez, miért kell még ezt a keserű poharat is kiinni?

Magyar tanulmányi napok Hollandiában

A kétségek elsöprő erővel jönnek a „minden elveszett”, a „semmivel nem törődés” hangulatában s alapjaiban megrendült életünk egésze jajdul fel a kiáltásban: miként maradjunk meg hívőnek ebben a hitelenségben, embernek ebben a soha nem látott emberelenségben és magyarnak egy a legalapvetőbb emberi értékeket eláruló, őszinte hazaszeretettünket gyengeségnek és dekadenciának csúfoló világban?

Itt, a mélyponton, nyílik számunkra, az egész magyarság számára egy mindig kínáló, de soha el nem fogadott lehetőség. Istenhez fordulni, s Benne, általa nemzeti jövőnkért dolgozni. Amíg emberi remények vannak, addig nem keressük a Mindenható segítségét, addig nem nyúlunk az Ő keze után, addig keresztyénségünk megszokott, társadalmi forma csupán, — de személyes nyomorúságunkban, népünk tudatos tönkretétele láttán tehetetlen fájdalomunkban — talán — megtérünk Hozzá. Isten a XX. század forrongó változásainak viharában, szenvedéseken keresztül, új alkalmat nyújtott a magyar nép számára a megtérésre. Különleges kegyelmének és szeretetének jele ez, s hitetlen felelősségrevonásnak, az elhagyottság jogosulatlan érzésének Velé szemben nincs helye. A történelmi eseményeken keresztül megszólaló hangját nem érthetjük másképp, mint a prédikátorok: bűnbánatra és megtérésre szólít fel, bűnbocsánatát és segítségét ígéri.

Keresztyénségünk és magyarságunk ebben fonódik össze ma: megérteni a hívó szót és erőt meríteni a kegyelemből, népünk emberibb és magyarább jövőjének építésére. Mert mindaz, amit átértünk, nemcsak tragédia, nemcsak alkalom a Hozzá való fordulásra, hanem végtelen jóságának is bizonyítéka. A magyarság mai elnyomottságában és szomorú állapotában a jövő igazságainak egyik hordozója. Forradalma megmutatta, hogy az emberiség útkeresésében az úttörők között van, s korunk és kultúránk súlyos problémáinak megoldásához hittel, vérrel és reális mondanivalóval járul hozzá. A századokon át lelkekben élt, s bátor tettekben és öntudatos vallomásokban kifejeződött nemzeti küldetés tudat ma teljesen új, megváltozott formában, de talán még nagyobb s a történelmi szükségszerűség még biztosabb felismerésével jelöli ki a magyarság előtt álló feladatokat, azt az utat, melyen járnia kell, mind a közép-kelet európai táj jövőjének kialakításában, mind a horizonton csak most feltűnő és kirajzolódó súlyos problematika megoldásában: az új öntudatra ébredt, eddigi elnyomottságuk után teljes emberi jogait visszanyerő népek és az európai civilizáció viszonyában.

Keresztyénség és magyarság e mély, belső egysége Isten büntető kezének vagy áldó szeretetének megtapasztalásakor, a nemzeti sors mélypontjain vagy csodálatos felfelé ívelésének idején mindig ebben az őszinte és alázatos imában csendül ki: Uram, legyen meg a Te akaratod.

Svájc.

SEGESVÁRY VIKTOR.

A Kiebben megjelenő Tudomány és Élet nevű folyóirat szerint Oroszországban az állam újra nagyobb lendületet adott az atheista propagandának. A lap szerint Ukrajnának szinte minden egyes kerületében atheista házakat és klubokat nyitottak. Ugyanakkor azonban a folyóirat panaszkodik, hogy nincsen elegendő előadó az atheista propaganda-előadások vezetésére. Ecélből, a lap szerint, az esti szabadegyetemek keretében atheista fakultásokat alakítottak. A közép- és főiskolákban az atheizmus kötelező tantárgy. A kievi egyetemen felállítottak egy atheista tanszékét. Nem csupán az egyetemi hallgatók, hanem a professzorok számára is kötelező az atheista előadások hallgatása s a vallásellenes mozgalmakban való tevékeny részvétel.

Külföldi életünkben, emigráns szétszórtságunkban és magányunkban lassanként már hozzászoktunk ahhoz, hogy a mindennapi élet kisebb-nagyobb ügyeit-bajait a helyi szokásoknak megfelelően és idegen nyelven intézzük el. Munkahelyünkön, üzletekben, villamoson idegen nyelven beszélünk, és nem furcsáljuk már az idegen munkamódszereket, családi szokásokat és még az idegen koszthoz is kezdünk hozzászokni.

Vannak azonban — és mindvégig maradnak, akár négy, akár huszonnégy éve vagyunk már külföldön — olyan sajátos problémáink is, melyre nem-magyar, bár lassanként gyakran egyre kevésbé „idegen” környezetünk választ, megoldást nem adhat. Ide tartoznak elsősorban a magyar szellemi élet, kulturális hagyományaink problémái. A magyar nyelv, a magyar irodalom és magyar művelődésünk hagyományai továbbzöngnek bennünk és megcsontítja magát az, aki elfojtja magában e magyar hangokat és teljesen asszimilálódni szeretne, teljesen feloldódni új környezetében. A tökéletes asszimiláció nagyon ritka, majdnem lehetetlen dolog.

Igen örvedetes tehát a hollandiai Mikes Kelemen Kör kezdeményezése, mely 1960 júliusában immár másodszor rendezett tanulmányi napokat, azzal a céllal, hogy szétszórtságunk szellemi kárait orvosolando, emberi kapcsolatokat teremtsen egymástól távol élő magyar értelmiségiek között. A találkozóknak mintegy hatvanan vettek részt, diákok, művészek és értelmiségiek; nyolc országból jöttek, hogy megvitassák a magyarság és a magyar emigráció különböző módon jelentkező, de gyakran azonos szellemi problémáit. E vitákhoz kiindulópontul egymástól témájukban erősen eltérő, de mondanivalójukban egyformán aktuális előadások szolgáltak. *Ivány-Grünwald Béla* Széchenyi halálának századik évfordulója alkalmából e nagy magyar államférfi jelentőségére mutatott rá, *Kerényi Károly*, saját emigráns tapasztalataiból kiindulva, azokat az erőket és tényezőket elemezte, melyek a „diasporá”-ban is összekapcsolnak bennünket és megőrzik magyarságunkat. *Cs. Szabó László*, aki nemrég több cikkben foglalkozott a romantika művészeti és filozófiai aspektu-

saival, ez alkalommal a romantikus világnézet társadalmi és politikai következményeit vizsgálta. *Cs. Szabó* szerint a romantikából szociális és nacionalista forradalmi messianizmus ered; ilymódon ez a 19-századbéli szellemi irányzat a modern totalitárius politikai rendszerek előfutárának tekinthető. Az előadást követő élénk vitában többen támadták nézetét; *Szabó Zoltán* szerint helytelen vallástörténeti szempontból vizsgálni a romantikát, kizárólag modern valláspótlékot látni benne. *Bikich Gábor* a nyelvromlásról beszélt előadásában, mely odahaza és idekint egyaránt tapasztalható. Azáltal, hogy nekünk tudatosan kell ápolni anyanyelvünket, még arra is van esély az előadó szerint, hogy tisztábban őrizzük meg, mint az otthoniak! E sorok írója a versformáról szövegezte, az utolsó délutánon pedig *Szabó Zoltán* igen szépen kerekítette ki az egyhetes műsort azáltal, hogy bő szemelvényekben ismertette a népi irodalmat.

Az elég nagyszámban megjelent magyar írók és költők két irodalmi est keretében felolvastak műveikből. Különösen *Bikich Gábor* és *Sokits János* versei, valamint *Cs. Szabó László*, *Domahidy Miklós* és *Márton László* prózája arattak sikert. A két est nivója és sikere fényesen bizonyította, hogy a magyar irodalom az emigráció mostoha körülményei között is gazdagon virágzik.

A találkozóknak azonban, a résztvevők öröme, nemcsak az irodalom jutott szóhoz. A tanulmányi napokkal párhuzamosan, és ugyanabban a teremben, ahol a viták folytak, három magyar festő, *Flór Ede*, *Herpay Zoltán* és *Kaposy K. Ödön* állították ki műveiket, *Márton László* pedig két filmet mutatott be, melyet *Vas Róbert* és ő készített Angliában. A tanulmányi napokat egy autóbuzs kirándulás egészítette ki, melynek során Rotterdam gazdag szépművészeti kincseit és hatalmas tengeri kikötőjét csodálták meg a résztvevők.

A változatos műsorra, a szabad vitáknak kedvező légkörre, a lelkes, szenvedélyes és éjszakába nyúló beszélgetésekre bizonyára örömmel és hálával gondol vissza minden résztvevő. Gyakran oly sivár emigrációkban fénypont egy ilyen találkozó.

K. V. Á.

A Nagy Imre Politikai és Társadalomtudományi Intézet kéri a Jöjjetek olvasóit, hogy a birtokukban lévő a magyar forradalomra — és általában Magyarországra — vonatkozó dokumentációs anyagokat (eredeti iratok, hazai és külföldi folyóiratok és újságpéldányok, lapkivágások, plakátok, röplapok, felhívások, fényképek, stb.) az Intézetbe eljuttatni szíveskedjenek. Célunk az, hogy ezeket az anyagokat összegyűjtve levéltárunkat kiegészítsük és e dokumentumokat a magyar nép és a tudományos kutatás számára megőrizzük. Minden anyagot tulajdonosának kívánságára visszaküldünk. *Institut Imre Nagy de Sciences Politiques, 467 Avenue Brugmann, Bruxelles 18, Belgium.*

A Francia Idegenlégióban mintegy 15.000 német szolgál, akiknek 2/3 része protestáns. A bibliamisszió már több száz bibliát küldött számukra.

Szeptember 16-tól 19-ig európai protestáns újságírói konferenciát tartanak Hollandiában.

Koreában a presbyteriánus egyház két csoportjának képviselői tárgyalásokat folytatnak, amelyeknek célja a közöttük fennálló különbségek megszüntetése és a két csoport

egyesítése. Ezentúl csak egy presbyteriánus egyház lesz Koreában.

Izraelita archeológusok a Holt tenger vidéken Massada és Ein Gedi között nehezen hozzáférhető barlangokban kézírásos pergamentek darabjait találták meg. Az egyik töredék Exodus 13 : 1—10. verseit tartalmazza, a másik pedig a 11—16. verseket. Ezenkívül találtak egy régi levelet, melyet még nem sikerült megfejteni. A kutatás vezetője Haroni professzor szerint e leletek arra mutatnak, hogy a barlangok a zsidóknak menedékhelyül szolgáltak a Bar Kochba lázadás leverése után (Kr. u. 135).

Az Egyházak Világtanácsa Genfben új központi épületet épít, amely kb. 2 és fél millió dollárba kerül. Ez az épület mintegy 200 irodának nyújt helyiséget. Terv szerint még idén megkezdik az építést.

Svédországban a stockholmi rendőrség új főnöke kapcsolatot keresett az egyházakkal, hogy az időszerű ifjúsági problémákat közösen oldják meg. Stockholm egyik elővárosában egy ökumenikus istentisztelet keretében a rendőrfőnök maga is beszélt a szószékről nevelési problémákról.

La Dolce Vita

Egyike az utóbbi idők legfurcsább és legkülönbözőbb módon magyarázott filmjeinek. Mindenki mást lát benne: a rendező, a néző, a mozi tulajdonos és a kritikus.

Mi ez a film? A ma sajnos futószalagon gyártott félpornográf filmek egyik változata-e — aminek némely reklám alapján sejtethetné az ember —, vagy egyszerűen a római felső tízezer pellengérré-állítására, aminek oly sokan mondják, vagypedig néhány filmecke két és fél óras hosszúságban egymáshoz varrva?

Fellini azt mondja, hogy ő csupán a valóságot kívánta visszaadni úgy, ahogy azt maga körül látta. Őt nyilván mélyen érdekelte ez a környezet s volt miatta, úgy látszik, egy jó adag erkölcsi felháborodás is benne. Így született meg ez a film, mely minden szokásos drámai keretet széttrö: nem dráma ez, hanem társadalmi körkép, melynek megfestése lehet a regényíró vagy a festő, de — mint most látjuk — a filmrendező feladata is.

Látjuk e filmben az embert, a gyenge embert, játszva és harcolva az őt uraló erővel, elbukni, mindent visszajára fordítani ebben az örök paradox valóságban, ebben a szüntelen boldogság utáni rohanásban, melynek neve emberi élet: la dolce vita. Minden

szereplő leszerepel benne — Marcello is — s az egész végére kicsattanó csömörként tesz pontot a tengerből kifogott ronda szörnyeteg. — Fellini kinyitja az emberi lélek legmélyebb zsillipeit s hagyja, hadd táncolják alakjai a maguk ésbontó táncát: az ember az, aminek szabad elragadtatásában megmutatkozik. Rohanjon hisztériásan a kisgyermek-„látta” Mária után (Goya ecsetjére illenek ez a rész!), essék oda elragadtatva a vadul táncoló filmdiva elé, ömlengjen a Steinnél összegyűlt széplelkek módjára, csalja meg nevetve az áltatta éltre kellett, kibuggyanó szerelmet mint Maddalena, tomboljon egy édig csapó bacchanáliában, vagy keresse a boldogságot egy szuperharmóniában (Steiner); stb. stb. Az eredmény mindig negatív.

Fellini uja legmélyebb indulataink, vágyaink és érzelmeink határán mozog végig; s amit megmutat, igaz. Nem mint *kizárólag* azok problémája, akiket történetileg filmre vitt; akkor nem mennének száz- és százezrek e filmért a moziba. Hanem mert e filmben mindnyájunk mélyen fekvő emberi arcai tárnak fel kegyetlenül. Fellini röntgensugarai mindnyájunkon keresztül látnak.

Fellini csak a negatívumot mutatja be, a pozitívumról szinte semmit sem mond. Csupán megcsillagolja egy kissé, — s ez a filmnek igazán nem a legerősebb oldala. Amint azonban kigyúlnak a villanylámpák, minden néző mélyes erkölcsi reakcióval hagyja el a termet. S ez az, amit Fellini nyilván akar. Mert a pozitívum, életünk igazi felépítése, a mi magunk feladata.

S. B.

tisztulási folyamat nyomán leváltott vezetők, különösen a gógos pogány nagyr, a vérig sértett Péter János előtt, s talán itt érte el mélypontját az egyház 15 esztendő óta tartó nyomorúsága.

Egyházunknak, mint küzdő egyháznak külső, látható élete mögött ott rejtőzik azonban az egyháznak mint győzedelmes egyháznak láthatatlan élete, a hitben és engedelmisségben járók, nyomorgatók és mégis fölemelkedők belső gazdagsága, s biztos reménysége Jézus Krisztus Uraságában, aki minden totális hatalom és ideológia fölött „tegnap és ma és mindörökké ugyanaz”.

A „Szűk esztendők” a küzdő élet felmutatott tragikumával is ennek a győzedelmes egyháznak az ügyét szolgálják, — s Gombos Gyulának csak hálásak lehetünk, hogy megírta e szomorú évek első szintézisét.

PEREGRINUS

Július 13-tól 23-ig Lausanneban, a Palais Beaulieu-ben, európai ökumenikus ifjúsági konferenciát rendeztek, melyen 19 európai ország ifjúságának kiküldöttjei jelentek meg. Amerikából, Ázsiából és Afrikából szintén jelentős delegációk vettek részt az összejövetelen. — A konferencia témái a következők voltak: 1. Európa egyházai a mai világban, 2. Az egyházak feladata a jelenlegi, teljes átalakulásban levő Európában, 3. A helyi gyülekezet megújulása, egysége és missziója. — Dr. Visser 't Hooft-nak, az Egyházak Világtanácsa főtitkáranak megnyitó beszédét következő számunkban közöljük.

Kérjük azon olvasóinkat, akik még nem fizettek elő lapunkra, hogy mielőbb rendezzék előfizetésüket.

(folytatás a 2. oldalról)

is vegyül vele. Visszavonul a templom négy fala közé, mely egyszerre szentély és gettó, s itt őrzi a tanítást, a tisztát és vegyítelent, s átadja azoknak, akik ide önként eljönnek érte. Ez nem sok, nem is kockázatmentes, de lényegének belső övezetét így megőrizte volna.” (38. o.) A harmadik megoldás: az államhatalom teljes kiszolgálása. Kockázatmentes, fenntartja az egyház létezését, „s ha nem is az Istenét, de a hatalom áldását feltétlenül biztosítja. A Magyar Református Egyház, vezetőinek cselekedeteit tekintve, ezt az utóbbi utat választotta. S hogy nem mindenben sikerült, az kizárólag a közpapság és a kálvinista tömegek néma és passzív ellenállásának köszönhető.” (39. o.) Evvel kapcsolatban Gombos men teszi meg azt a kritikát, mely az egyház helyzetéről és a vezetők szerepéről mondottakkal összefüggésben elkerülhetetlen. Történelmi igazság az, hogy vannak helyzetek, így a magyarországi Református Egyház életében is, amikor az egyházat külső erők kényszerítik olyan visszavonulásokra, hite egyes tételeinek vagy földi intézményeinek olyan feladására, melyek Isten büntetését jelentik be nem töltött szolgálataért. Az azonban, hogy ezt a feladást kik hajtják végre, — ez más kérdés. Azok az emberek, akik a küzdő egyházat erre az elkerülhetetlen útra viszik, akik hitét megcsúfolják, s intézményeit feladják: bűnösök, s személyesen kell felelniük Isten előtt mindazért, amit tettek. A történelmi felelősség mindig egyéni, előle menekülni soha nem lehet; külső erők kényszerítése nem mentesség.

Mindezekről függetlenül, kérdés egyáltalán az is, hogy ez a harmadik megoldás volt-e az egyetlen lehetséges út az egyház számára, s nem a bűnös vezetők önmaguk áltatása, s önmaguk mentességének keresése rejtőzik e sokat hangoztatott tétel mögött?

Külön figyelmet szentel Gombos az egyházba beültetett hatalom szervének: az Egyházügyi Hivatalnak. Nem is lehet kétséges, hogy ennek működése éles ellentétben áll a Kálvin alapján álló egyházak demokratikus szervezetével.

Szerepe — Gombos értéklésében — három részre osztható. Az első a lélektani, s ez a legmesszebbre ható. Az Egyházügyi Hivatal vezetője, helyzeténél fogva, fölötte áll a püspöknek, s így gyakorlatilag az egyház feje. Semmi jelentősebb egyházi esemény nem képzelhető el nélküle, vagy alsóbb fokon, a megfelelő megyei vagy járási egyházügyi előadók nélkül, az egyházi élet egészére kiterjed az ellenőrzése. Csak a jelenlegi fonák helyzetben, egy kommunista totalitárius államban képzelhető el az, hogy ez az ember, legyen Horváth János vagy Olt Károly, akire az egyház bízott, meggyőződéses ateista; valóban nem más, mint „a politikai hatalom helytartója a meghódított egyházban.” (40. o.) — A második szerep gazdasági: „az Egyházügyi Hivatal adagolja az államsegélyt, s évről-évre hozzá kell benyújtani az egyház költségvetését. Az utolsó fél évszázad nemtörődömsége most valóban megboszultta magát: az egyháznak nap mint nap együtt kell élnie a rettenetes ténnyel, hogy a boisevista állam kitarthatja.” (41. o.) — Az Egyházügyi Hivatal harmadik szerepe félreérthetetlenül politikai: ő gyakorolja a politikai hatalom vétőjogát az egyház törvényhozásában, minden ténykedésében, a legfelső fórumoktól a legalacsonyabbakig.

Mindez csak az egyház politikai kizsákmányolásának külső vázát adja meg, a belső, a félelmetes, az igehirdetések ellenőrzésétől az „új” teológia romboló hatásáig az ideológia hatalomátvételeit jelenti, az egyház belső lényegének megtagadását, hitének és életének megüresítését. A Hitvalló Egyház Deklarációja, mely 1956 tavaszán látott napvilágot, felfedi és megvallja az egyház bajait és nyomorúságát, s orvoslásukat követelte. A belőle kinőtt Megújulási Mozgalom, s 1956 őszének eseményei egy egészséges új regenerálódási folyamatot indítottak meg, ezt azonban a nép forradalmának leverésével párhuzamosan elfojtotta a hatalmát idegen fegyverek által visszanyert politikai hatalom, s az egyház visszazuhan a mélybe. A Magyar Református Egyházban még nem történt soha olyan Canossa járás, mint amelyet egyházi gyűléseinknek kellett véghezvinniük a

jőjjetek

Keresztyén havi lap.
Szellemi fórum.

Szerkesztőbizottság:

Kibédi Varga Aron, Soós Bálint

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

Postbus 7115, Amsterdam-Z. 2., Hollandia.

Postai csekk számla száma: 316430,

Admiral de Ruyter Fonds, Utrecht,
Hollandia.

Minden cikkért szerzője felel.

Kéziratokat nem őrzi meg és nem adunk vissza.

Évi előfizetési díj: Anglia: 10,— sh., Argentína: 90 peso, Ausztrália: 12,— sh., Ausztria: 35,— sch., Belgium és Luxemburg: 65,— fr., Franciaország: 700,— fr., Hollandia: 5,— gld., Kanada: 1,50 \$, Németország: 5,50 DM., Svájc: 6,— fr., Svédország: 7,— Kr., Uruguay: 13 peso, U.S.A.: 1,50 \$.

Félévi előfizetési díj a fenti összegek fele.

Megrendelhető:

Anglia: Benedek Márton, 17, St. Dunstons Rd., London, W. 6. ● Argentína és Uruguay: C. A. Besenyi, Obligado 1155, Adrogué F.C.N.G.R., Prov. Buenos Aires. ● Ausztrália: Csörsz Győző, 311 Merrylands Rd., Merryland, N.S.W., Domahidy András, 142 Townsend Rd., Subiaco, W. A. ● Ausztria: Vér Zoltán, Wien, XXII. Maurichg. 18—20. ● Hollandia: Postbus 7115, Amsterdam-Z. 2. Postai csekk számla száma: 316430, Admiral de Ruyter Fonds, Utrecht. ● Svájc: Szabó, Mittlerestr. 24, Basel. ● U.S.A.: Kolosváry Sándor, Buffalo 9, N.Y., P.O.B. 54. Más országokból szíveskedjenek olvasóink közvetlenül a kiadóhivatalhoz fordulni.